

Pr Siret Kotka
Riigikogu sotsiaalkomisjon
sotsiaalkomisjon@riigikogu.ee

Teie 20.05.2022 nr 1-1/14-619/2
Kuupäev digitaalallkirjas nr 1-8-2/22/21

Arvamus perehüvitiste seaduse muutmise seaduse eelnõule 619 SE

Lp Siret Kotka

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Riigikogu sotsiaalkomisjoni võimaluse eest esitada arvamus perehüvitiste seaduse muutmise seaduse eelnõule 619 SE. Lastekaitse Liit rõhutab, et lapsed ei tohi kunagi olla poliitvõitluse objektid. Siinjuures on paslik meenutada Eesti suhtes 1991. aastast kehtivat ÜRO Lapse õiguste konventsiooni ühte aluspõhimõtet, et **kõik otsused peavad lähtuma lapse parimatest huvidest. Iga lapse puhul. Riigi igas otsuses.**

Alljärgnevalt esitab Lastekaitse Liit arvamuse I osas tausta muu hulgas rahvastikupoliitika vaates ning II osas tähelepanekud perehüvitiste seaduse muutmise seaduse eelnõule 619 SE - tuginevalt eelnevale ja lähtudes ÜRO Lapse õiguste konventsioonist.

I

Riigikogu esimees Jüri Ratas toonitas Eesti Vabariigi peaministrina 01.06.2018, et lastekaitsepäeva tähistamisega juhime tähelepanu laste heaolule ning et **kõiki lapsi tuleb hoida kogu aeg ja iga päev**. Lastekaitse Liit märgib, et riik peab igas otsuses lähtuma kõikide laste huvidest¹ ja mitte piirduma üksnes selle deklareerimisega. Eesti on vananeva ja kahaneva elanikkonnaga ühiskond, kus iga laps on riigi jätkusuutlikkuse tagamiseks väga olulise kaaluga. Täna lastest sõltub, milline saab olema tulevikuühiskond. Laste heaolu on ühiskonna tervise üks indikaator, toonitas professor Dagmar Kutsar 2018. aastal Riigikogu olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Esimese lapse sünd on ohus?" arutelul. **Lapse heaolule kui poliitika teemale tuleb läheneda komplekselt, kuna lapse heaolu moodustub ühiskonna toimimise eri tasandite kontekstis.**

Eesti inimeste, sh laste heaolu sõltub muuhulgas sellest, kuidas on tagatud nende sotsiaalsed põhiõigused. Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suureks

¹ Riik peab vastavalt ÜRO Lapse õiguste konventsioonis, Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja lastekaitse seaduses sätestatule igas otsuses esikohale seadma lapse huvid. Lapse Õiguste Komitee rõhutab üldkommentaaris nr 14, et riigi kohustus on mehhanismide ja menetlusreeglite kehtestamine kaebuste, abinõude ja hüvitiste osas, et täielikult realiseerida lapse õigus sellele, et tema parimad huvid oleksid kohaselt integreeritud ja järjepidevalt rakendatud kõigis last puudutavates ning teda mõjutavates rakendusmeetmetes, kohtu- ja haldusmenetlustes.

väljakutseks². Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elamispiirkonnast.

Kuidas elavad lapsed Eestis? Eestis elas 1. jaanuari 2021. aasta seisuga Statistikaameti andmetel 1 330 068 inimest, kellest 258 227 olid alla 18-aastased lapsed, moodustades kogu elanikkonnast 19,4%. Eurostati andmetel elas Eestis suhtelises vaesuses või sotsiaalses tõrjutuses 2020. aastal 17,4% 0-17-aastastest lastest, mis on ligikaudu 46 000 last. Olulisim laste vaesuse määra mõjutav tegur on ülalpeetavate lastega leibkonna tööeliste liikmete tööintensiivsus. 2020. aastal elas 3,1% 0-17-aastastest lastest (u 8 000 last) leibkondades, kus osaleti tööelus väga minimaalselt ja aastal 2020 elas 7,2 % 0-17-aastastest lastest koos töötute perekonnaliikmetega. Leibkondadest, kus kasvasid ülalpeetavad lapsed ja osaleti tööelus väga madala intensiivsusega, elas 2020. aastal suhtelises vaesuses 61,9% ja absoluutses vaesuses 16,9%. Seega **tööeliste leibkonnaliikmete tööintensiivsuse tõus vähendab pere vaesusesse langemise riski** - ülalpeetavate lastega leibkondade ja väga kõrge tööintensiivsusega leibkondade absoluutse vaesuse määr oli 2020. aastal vaid 1,1% ning suhtelise vaesuse määr 7,6%. **Sõltuvalt sellest, millises piirkonnas pere elab, erinevad ka vaesusnäitajad.** Kui Eesti laste suhtelise vaesuse määr oli 2019. aastal 15,2%, siis näiteks Kirde-Eestis (22,0%) ja Lõuna-Eestis (20,2%) oli see tunduvalt suurem. **Aasta-aastalt on kasvanud ühe vanemaga perede hulk.** Kui 2015. aastal oli Eesti 154 000 lastega leibkonnast üksikvanemaga peresid 17 100 (11%), siis 2021. aastal oli 155 900 lastega leibkonnast üksikvanemaga 20 400 (13%)³. 2020. aastal kasvas Eestis üksikvanemate osakaal, kes elasid suhtelises vaesuses (2019 27,3% -> 2020 37,5%) ja absoluutses vaesuses (2019 5,3% -> 2020 6,4%). **Ühe täiskasvanu ja lapse/lastega leibkondade majanduslik toimetulek halvenes 2020. aastal võrreldes 2019. aastaga erinevate leibkonnatüüpide võrdluses kõige rohkem – suhtelises vaesuses elavate üksikvanemate arv kasvas kümnendiku võrra.** Nende sissetulekud on langenud 2017/2018. aasta tasemele ning vaesuse määrad pole võrreldes 2015. aastaga muutunud. Iga kümnes (9,7%) üksikvanemaga pere elas 2021. aastal ilmajäetuses. Üksi last kasvatavale vanemale ei pruugi olla ka elatisest saadav tugi piisav. Eestis on üle 10 000 lapse, kelle ülalpidamiskohustust vanem vabatahtlikult ei täida. Hooldus- ja suhtlusõigusi puudutavate vaidluste arv ning probleemid lapse ja vanema suhtluskorra kohtuotsuste täitmisel on ajas kasvanud.

Lisaks leibkonna koosseisule on vaesuse määra erinevused seotud lapse puude ja emakeelega⁴. Kui kõigi Eesti keelt emakeelena kõnelevate laste suhtelise vaesuse määr on 2015. aastaga võrreldes langenud, siis pole venekeelsete laste olukord kuigivõrd muutunud: kui 2015. aastal elas suhtelises vaesuses 23,7% vene emakeelega lastest, siis 2019. aastal

² Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019). Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaalatasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne. Tallinna Ülikool. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%C3%B5ppraport_V%C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf

³ Statistikaameti andmebaas LEM01, vaata täpsemalt:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_leibkonnad_leibkondade-uldandmed/LEM01

⁴ Õiguskantsleri Kantselei (2021). Lapsed Eesti ühiskonnas. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.õiguskantsler.ee/sites/default/files/Lapsed-Eesti-Uhiskonnas_kogumik%202021.pdf

22,8%. Venekeelsete laste vaesus on seotud nende vanemate olukorraga tööturul. Võib eeldada, et 2020. ja 2021. aastal vene keelt kõnelevate laste suhtelise vaesuse määr kasvas veelgi, sest võrreldes eestlastega halvenes mitte-eestlastest lastevanemate olukord tööturul. Eesti tööjõu-uuringu andmetel halvenes mitte-eestlastest alla 18-aastaste lastega 20-49 aastaste elanike olukord tööturul koroonakriisi tõttu rohkem kui eesti rahvusest 18-aastaste lastega 20-49-aastastel elanikel ning seda ka 2021. aastal. 2021. aasta I-III kvartali andmed näitavad, et mitte-eestlastest lastevanemate hõivemäär langes 2020. aastaga võrreldes (79,3% ->77,6%) ning töötuse määr suurenes (6,9% -> 8,3%). Eestlastest lastevanemate hõive samal ajal kasvas ning töötus vähenes. Eestlastest/mitte-eestlastest lastevanemate võrdluses suurenesid 2021. aastal nii hõivelõhe (5,1% -> 7,1%) kui töötuse lõhe (2,0% -> 4,7%). **Puudega laste suhtelise vaesuse määr** on küll langenud võrreldes 2015. aastaga (2015 25,1% ->2020 18,7%), kuid see **on siiski 3,2 protsendipunkti kõrgem, võrreldes kõikide Eesti lastega.**

Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele mh teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse ja -tegevuse jpm kättesaadavusel, eriti ääremaal⁵. Seega on laste heaolu ja õiguste realiseerumine endiselt sõltuvuses leibkonnatüübist ning sellest, millises omavalitsuses nende vanemad elavad. **Samas on igal lapsel õigus mitmekülgse arengule, olenemata, millises leibkonnas või piirkonnas ta Eestis elab või milline on tema pere majanduslik olukord.** Riik on kohustatud selle õiguse tagama vastavalt 1991. aastal ratifitseeritud ÜRO Lapse õiguste konventsioonile. Põhiseaduse § 28 alusel on lubamatu, et lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades olulisel määral varieerub. Ka Riigikohus on oma 16. märtsi 2010 lahendi nr 3-4-1-8-09 punktis 67 rõhutanud: „Nii näiteks ei ole PS § 28 mõtte kohaselt aktsepteeritav olukord, kus peamiste sotsiaalsete põhiõiguste tagatus on osas, milles selle eest vastutab kohalik omavalitsus, riigi erinevates piirkondades olulisel määral varieeruv /.../“ Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ kohaselt on elamisvõimalused vaja tagada Eesti igas asustatud paigas. Ebavõrdsus ja ääremaastumine⁶ on olnud aastakümneid Eestis suureks probleemiks⁷. Eriolukorrale ja sellele järgnenud piirangutega⁸ kaasnes ebavõrdsuse suurenemine⁹ laste vahel veelgi, sh ilmnis tehnoloogiline

⁵ Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017. Arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.epikoda.ee/puudega-lastega-perede-toimetuleku-ja-vajaduste-uuring-2017/>; aga ka <https://novaator.err.ee/603403/oigus-huviringides-osaleda-ei-ole-koigile-eesti-lastele-vordselt-tagatud> ja https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinumumelatis_lopparuanne.pdf

⁶ Riigikontroll rõhutab oma 2020. a novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“, et kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Loe lähemalt: arvutivõrgus kättesaadav:

<https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Riigikontrolliaastaaruanneparlamendile/tabid/110/lang%20uage/et-EE/Default.aspx>

⁷ Lauristin, M. (2021). Taasiseseisvunud Eesti kolm aastakümnet inimarengu luubi all. Ülevaade Eesti inimarengu aruannete sisust 1995–2020. Eesti Koostöö Kogu. Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2021/03/EIA25_tervik_kogumik.pdf, Saar, H. Lapse õigused 2018-2019 (2019). Inimõigused Eestis 2020. Inimõiguste Keskus. Pikem versioon arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/12/Lapse-%C3%B5igused-2018-2019.pdf>

⁸ 12. märtsist kuni 17. maini 2020 kehtis Eestis eriolukord ning alates 18. maist 2020 säilitati osa põhiõiguste piiranguid nakkushaiguste ennetamise ja tõrje seaduse ja riigipiiri seaduse alusel. Eriolukorra ajaks kehtestati koolides distantsõpe.

ja süvenes hariduslik ebavõrdsus¹⁰. Muuhulgas olid digivahendite ja -oskuste puudumise tõttu lastel eriolukorra ajal ebavõrdsed võimalused saada osa haridusasutuste jt lastega tegelevate organisatsioonide poolt pakutavast. **Vaja on vähendada regionaalset ebavõrdsust, toetada erinevates piirkondades osutatavate teenuste kvaliteedi ja mitmekesisuse suurendamist. Tõhustada tuleb tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd, kindlustamaks lastele ja lastega peredele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata pere elukohast. Tagama peab lastele võimalused huvitegevuseks ja –hariduseks üle Eesti, sõltumata vanemate majanduslikust võimekusest.**

Euroopa Komisjon avaldas 24. märtsil 2021 esimese tervikliku Euroopa Liidu lapse õiguste strateegia¹¹ ning tegi ettepaneku nõukogu soovitusel, millega loouakse Euroopa lastegarantii¹², et edendada vaesuse või sotsiaalse tõrjutuse ohus olevate laste võrdseid võimalusi. EL lastegarantii soovitusel, mis võeti vastu 14. juunil 2021, tegevuskava laiem eesmärk on tagada vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse ohus olevatele lastele juurdepääs peamistele teenustele. **Lähtudes komisjoni soovitustest, Eesti laste olukorrast ja kaasatud osapoolte tagasisidest on lastegarantii Eesti tegevuskava sihtgrupid järgmised: erivajadusega, sh puudega lapsed; ühe vanemaga kasvavad lapsed; vaimse tervise probleemidega lapsed; asendushooldusel viibivad lapsed; vägivaldsest perest ja vägivalda kogeavad lapsed.**

Eesti kuulub rahvastiku kasvu ja struktuuri poolest kõige problemaatilisemate Euroopa riikide rühma. Lastekaitse Liit rõhutab jätkuvalt, et ka **sündimuse suurendamise puhul on vaja terviklikku lähenemist**, kuna lastesaamist mõjutavad sellised valdkonnad nagu lastehoid, tulevaste emade ja isade toetamine, töö- ja pereelu ühildamine, regionaalne areng, elukeskkond. **Rahvastiku kriisi lahendamiseks peab tähelepanu pöörama kõigile aspektidele: sündimusele, tervishoiule, suremuse vähendamisele ja rändele.**

Demograafide ja sotsiaalteadlaste hinnangul ei ole tulevikus Eestis oodata ebasoodsa vanuselise koosseisu tõttu rahva arvu kasvu, vähemalt mitte loomuliku iibe (sündide ja surmade vahe) tagajärjel. Ka rahvastikupoliitika põhialused 2035¹³ kohaselt ei ole rahvastikuarengu inertsit tõttu realistlik oodata rahvastiku kasvu praeguse dokumendi

⁹ Beilmann, M., Kutsar, D., Soo, K., Nahkur, O. (2020) Laste heaolu eriolukorra ajal: praktikute ja uurijate vaade. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/laste-heaolu-eriolukorra-ajal-praktikute-ja-uurijate-vaade>

¹⁰ Erinevad küsitlused näitasid, et kõikidele lastele distantsõpe ei sobi: osal õpilastest tekkisid õpiraskused ja hariduslik mahajäämus, süvenesid probleemid ennekõike õpiraskustega lastel. Vähenes õpimotivatsioon ja -harjumus, lastel kadus tavapärane rutiin. Huvialaringide puudumise tõttu ei suudetud leida alternatiivseid tegevusi ning see tekitas vaimset stressi.

¹¹ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: ELi lapse õiguste strateegia. COM (2021) 142 final. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0142&from=en>

¹² Nende meetmete toetamiseks on ELi rahalised vahendid kättesaadavad nii Euroopa Sotsiaalfond pluss (ESF+) kui ka Euroopa Regionaalarengu Fondi, InvestEU ning taastamise ja vastupanuvõime rahastu kaudu. Vaata lähemalt: COM (2021) 137 final. Proposal for a Council recommendation Establishing a European Child Guarantee. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0137&from=EN>

¹³ Arvutivõrgust leitav: <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2018/03/Rahvastikupoliitika-pohialused-2035-PDF-680-kB.pdf>

toimeperioodil. Poliitikameetmete abil on aga võimalik rahvastiku vähenemise mõju leevendada ja luua eeldused rahvaarvu stabiliseerumiseks või mõõdukaks suurenemiseks pikemas tulevikuvaates. Oluline sündimuse mõjutaja on perede majanduslik toimetulek ja seda kujundav perepoliitika. Samas on Eesti eripäraks väike rahvaarv: peame muretsema lisaks rahvastikule ka turgude - teenuste, koolide, haiglate - vähenemise pärast. Seega on **nii perepoliitika kui ka muude poliitikate kujundamisel väga oluline teha teaduspõhiselt õigeid ja kompleksseid samme**, kuna neil on pikaajaline mõju. Poliitikate edukat kujundamist ja rakendamist piirab sageli aga inimeste vähenenud teadlikkus, ressursside puudus, efektiivsete lahenduste komplekssus ning kõige lõpuks suur risk, et poliitikad ei saavuta planeeritud eesmärki, sest edukad lahendused sõltuvad liiga paljude tegurite koosmõjust¹⁴.

Rahvastikupoliitika põhialused 2035 rõhutab ühe olulise rahvastikupoliitika põhimõttena konsensust, st rahvastikupoliitika järjepidevus eeldab erakondadeülest eesmärgipüstistust ning poliitilist kokkulepet panustatavate ressursside ulatuse kohta. Konsensuse poole püüdlemine ei tähenda debati vaigistamist, vaid suunitlust parimate teaduspõhiste rahvastikupoliitiliste lahenduste leidmisele. Ka Lastekaitse Liit rõhutab, et **vaja on leida parimad teaduspõhised rahvastikupoliitilised lahendused**.

Rahvastikuministri poolt 2020. aasta augustis esitatud sündimust toetava perepoliitika pikaajalises visioonis oli fookus lasterikkade perede toetamisel. Ka käesoleva eelnõu keskmes on lasterikkad pered. Eesti Panga ökonomisti Kaspar Oja¹⁵ sõnul on Eestis kolme lapse toetus üldsumma põhjal Euroopas kolmandal kohal. Eespool on vaid Luksemburg ja Saksamaa. Kui korrigeerida andmeid ka hinnataseme erinevustega, siis on Eesti toetused lausa teisel kohal. Eesti Vabariigi Põhiseadus § 28 lg 4 järgi on lasterikkad pered ja puuetega inimesed riigi ja kohalike omavalitsuste erilise hoole all. See tähendab, et nii riik kui ka kohalikud omavalitsused peavad lasterikkadele peredele ja puuetega inimestele pöörama oma tegevuses tähelepanu nii õiguse loomisel kui ka rakendamisel. Kõnealune norm lähtub tõsiasjast, et lasterikkus ja puuded põhjustavad üksikisikutele inimväärikuse ning teiste põhiõiguste ja vabaduste realiseerimisel olulisi takistusi¹⁶. Ka Lastekaitse Liit leiab, et lasterikkade perede toetamine on oluline. Teadlaste arvestused siiski näitavad, et lastetusmäär 1%-lise muutuse mõju sündivate laste koguarvule on 5-6 korda suurem kui kolmanda lapse sünnitõenäosuse 1%-lise muutuse mõju. Seega peab Lastekaitse Liit **rahvastikukriisi lahendamise seisukohalt vajalikuks siiski universaalset lähenemist, st toetada tuleb kõigi laste sündi ja kasvamist (alates esimesest lapsest), mitte teha panust ainult väikesele osale tervikust**.

Universaalne lähenemine¹⁷ on lisaks lapse parimate huvide kontseptsioonile tuginevalt vajalik ka seetõttu, et Eestis on sündimuse kõige suuremaks probleemiks esimesed

¹⁴ Lassila, J., Valkonen, T. (2008). Uncertain demographics and pension policy. – Revue économique, vol 59, no 5, pp 913–926.

¹⁵ Vaata lähemalt: <https://www.delfi.ee/artikkel/120010212/kaspar-oja-eesti-on-kolme-lapse-toetustega-niigi-euroopa-paremikus-uus-plaan-jataks-heaoluriigid-kaugele-maha>

¹⁶ Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne (2017). Arvutivõrgus leitav: https://pohiseadus.ee/public/EVPS_kommeteeritud_valjaanne_2017.pdf

¹⁷ Tõendus põhine – 20. sajandi beebibuumi õppetunnid. Loe täiendavalt ibid 19.

lapsed¹⁸. Kui varem räägiti, et esimesed lapsed sünnivad ikka ja alles järgmistega on probleeme, siis nüüd on vastupidi. Aastast 2010 edasi on paremini läinud just teiste ja kolmandate lastega, tõdes Tartu Ülikooli Ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika vanemteadur Mare Ainsaar Riigikogus olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Esimese lapse sünd on ohus?" arutelul juba 2018. aastal¹⁹. Esimese lapse sünnitajate arvu vähenemine on kasvutrendis mitte ainult Eestis, vaid ka Põhjamaades. Soome, Norra ja Island on kogemas ajaloo madalamaid perioodsündimusnäitajaid (2019. aastal Soomes 1.40, Norras 1.55 ning Islandil 1.75), kuid langus on toimunud ka Rootsis. Gunnar Anderssoni ja tema kolleegide analüüs näitab, et sündimuslangus on seotud esimeste sündide „äräjäämisega“ ja see trend ilmneb tugevamalt alla 30-aastaste seas. Üks kesksemad küsimusi on, kas sünnid jäävadki toimumata või lükkuvad need edasi vanemasse ikka. Tuleb mainida, et just Põhjala riigid olid 20. sajandi lõpukümnenditel suunaseadjaks sündide hilisemasse ikka lükkamise poolest. Seda arengut vedasid esmajoones kõrghariduse omandanud naised. Nüüd võib olla juhtunud, et samalaadse käitumise võtavad omaks ka seni nooremas eas sünnitanud madalama haridustasemega naised. Madala haridustasemega naiste juures on noorimates lapsesaamisest väljunud põlvkondades tõusnud ka lastetute osakaal²⁰. Viimase aja perioodsündimuse langus aga peegeldabki nooremate, esmajoones 1980.-1990. aastatel ilmale tulnud põlvkondade teistsugust käitumist, kelle motivatsioonidest ja hirmudest me aga ei Põhjamaades ega Eestis täpsemalt midagi ei tea.

Lisaks näitas eelmine majanduskriis, et esmasündide arv majanduskriisi ajal vähenes. Esimest last saavad inimesed keskmiselt nooremad kui teist ja enam last saavad inimesed. Kuna noorte täiskasvanute seas on palgad madalamad, tööpuudus (ka majanduskasvu ajal) suurem ning töökarjäär heitlikuma iseloomuga, siis on ka protsentuaalselt vähem neid, kes saaksid endale lubada vanemahüvitisega paremat sissetulekuallikat. Nii on noortel inimestel majanduslikult targem lapsesaamisest hoiduda (seda edasi lükata) ning mõttekam otsida tööd näiteks kõrgema palgaga lähivälismaal, nagu see mäletatavasti Eestiski majandussurutise ajal toimus.

Eestil on olemas väärtuslik ressurss: inimesed tahavad lapsi. Paraku aga on nooremate puhul soovitud laste arv vähenemas. Nii TÜ ja TLÜ teadlased rõhutavad, et **tuleb leida lahendusi, mis aitaksid tagasi hoida lastetute ja ühelapseliste perede osakaalu suurenemist.**

Eesmärgiks peaks olema:

- 1) lõhe vähendamine tegeliku ja soovitud laste arvu vahel esimest teisele lähendades;

¹⁸ Loe täiendavalt: A.Puur, H.Vseviiov (2019) Eesti sündimusareng ja perepoliitika võimalused. Akadeemia (3, 2019). Arvutivõrgus leitav:

<https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/EDK/PDF%20failid/Akadeemia%20nr3%202019.PDF>; Gortfelder, M. (2019) Kriisi mõju sündimusele. Arvutivõrgus leitav:

https://demograafia30.weebly.com/blog_25.html ja Mare Ainsaar: Sündimuse kõige suurem probleem on esimesed lapsed, mitte kolmandad ja <http://www.pealinn.ee/newset/mare-ainsaar-sundimuse-koige-suurem-probleem-on-esimesed-lapsed-n222303>

¹⁹ A.Puur, H.Vseviiov (2019) Eesti sündimusareng ja perepoliitika võimalused. Akadeemia (3, 2019).

²⁰ Abuladze, L., Gortfelder, M. (2019). Viimased trendid Põhjamaade sündimuses ehk kas suunanäit Eestile. Arvutivõrgus leitav: https://demograafia30.weebly.com/blog_13.html

- 2) tagamine, et eri poliitvaldkondade (nt tööturu-, eluaseme-, hoolekande- ja hariduspoliitikas) tehtav töö toetaks rahvastikupoliitika sihtide saavutamist;
- 3) järjepidev rahvastikuuuringute tegemine;
- 4) perede vajaduste ja eelistuste mitmekesisuste arvestamine (à la kõrgharitud, üksikemad);
- 5) ühiskond peab tähtsustama mitte ainult sündivate laste arvu, vaid ka pere loomist ja laste kasvatamist toetava keskkonna arendamist ning elukvaliteeti;
- 6) ressursside suurem eraldamine valdkonnale – st ei ole kulu, on vaid investering tulevikku.

Muuhulgas on vajalik pöörata tähelepanu sellele rühmale, kus soovitud ja tegeliku laste arvu lahknevus on keskmisest suurem; analüüsida noorte inimeste hoiakuid ja arvamusi, mis aitaks muutustest paremini aru saada; pöörata suurem rõhk lõimumisele; **arendada poliitikameetmeid, mis aitaksid laste kasvatamist ja töötamist ühitada: kõigile kättesaadav lapsehoiuteenus, piisavat asendussissetulekut pakkuv vanemapuhkuse süsteem; soorollide sümmeetrilisust soosivad hoiakud ja praktikad; lisaks pakkuda otseste rahaliste toetuste kõrval ka laste arengut ja heaolu parandavaid teenuseid.**

Eestis on viimasel kümnendil tihti räägitud vajadusest tõsta laste sündimust. **Samas ainult laste sündimuse kasvust ei piisa – vaja on tagada, et igal lapsel oleksid ka piisavad võimalused kasvada toimetulevaks täiskasvanuks.** Lapsed kasvavad tänapäeval üles eripalgelisemates perekondades kui kunagi varem. Üha rohkem on vabaabielus vanematega ja üksikvanemate leibkondi²¹. Samas kogevad ühe vanemaga pered majandusliku toimetuleku raskusi ja vaesust sagedamini kui kahe vanemaga pered, kuna mida rohkem on leibkonnas sissetulekutoojaid, seda kergem on leibkonnal majanduslikult hakkama saada²². **Riigis peab olema olulisel kohal lapsevanemate väärtustamine ja kestvad paarisuhted.**

Lastekaitse Liit peab ÜRO lapse õiguste konventsiooni üldprintsipiidele tuginedes oluliseks kõikide lastega perede toetamist. Vajalik on muu hulgas lähtuda Rahvastikupoliitika põhialused 2035 sedastatust, et perede heaolu edendamisel püüeldakse tasakaalu poole kõigile lastega peredele suunatud universaalsete meetmete ning täiendavat abi vajavate perede (vähekindlustatud pered, lasterikkad pered, puudega lapsi kasvatavad pered, üksikvanemaga pered) toetamise vahel. **On ju rahvastikupoliitika oluliseks põhimõtteks inimeste väärtustamine ja kõigile lastele turvalise ning nende võimete avaldumist soodustava kasvukeskkonna loomine.**

II

Eelnevale tuginevalt esitab Lastekaitse Liit alljärgnevalt oma tähelepanekud perehüvitiste seaduse muutmise seaduse eelnõule 619 SE.

²¹Vaata täiendavalt: <https://blog.stat.ee/2017/11/16/lastega-leibkonnad-euroopas/>

²² OECD tööhõive aruandest (2015) selgus, et ainult Tšehhis tuleb nädalas rohkem tööd teha kui Eestis, et kahte last kasvatav üksikvanem saaks üldse miinimumpalgaga vaesusest välja murda.

- 1) Eesti hinnakasv oli aprillis umbes 19%, mis on euroala kiireim tulemus. Enim kallinesid nii toidukaubad, teenused, tööstuskaubad kui ka energia. Eesti majanduses on hinnatõusu surve suurem euroala keskmisest. Eesti Panga septembris 2021 avaldatud majandusprognoozi järgi on Eestis mitmel põhjusel ajutiselt olnud kiire hinnatõus. Pikemalt kestev kiire hinnatõus võib ohustada inimeste ostujõudu. Euroopa Komisjoni asepresident Margrethe Vestager oma 25.05.2022 Handelsblattele antud intervjuus²³ eurooplastele lootust ei anna: kiire hinnatõus on tulnud selleks, et jääda. Samas sõltub tänastest lastest, milline saab olema Eesti tulevikuühiskond. Varajane lapsepõlveperiood on otsustava tähtsusega ja mõjutab suuresti lapse ülejäänud elu. Sellest tulenevalt on oluline, et edukaks arenemiseks on loodud sobivad tingimused. Üks oluline tegur, mis takistab lapsel elada elamisväärset elu, on vaesus. Laps oma kaitsmatuses ja abituses sõltub ainult täiskasvanutest. Seega selleks, et laps ei peaks hakkama vaesust tundma, on teda vaja toetada täna. Igat last. Perehüvitiste seaduse seletuskirjas (2016) on rõhutatud, et universaalsed peretoetused on vaesust ennetavad, need ei ole suunatud tagajärgedele ehk juba vaesusesse sattunud laste abistamisele. Rahvusvahelised uuringud näitavad, et universaalse toetuskeemiga riikides on laste vaesus väiksem. **ÜRO Lapse õiguste konventsioonile ja käesoleva arvamuse I osas toodule tuginevalt toetab Lastekaitse Liit eelnõuga kavandatavat muudatust, et edaspidi on lapsetoetuse suurus 100 eurot iga lapse kohta.**
- 2) **Iga laps on väärtuslik.** ÜRO inimõiguste deklaratsiooni preambula sätestab: kõik inimesed sünnivad vabade ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt, kõikidel inimestel, rahvastel, riikidel on õigus vabadusele, enesemääramisele, iseseisvusele, õigus elule ja eneseteostusele. Kohustusele pöörata tähelepanu kõigi inimeste õigusele olla teistega võrdne osutas ka Harvardi filosoof John Rawls, kes avaldas 1971. aastal raamatu Õigluse teooria. Rawls'i kohaselt seisneb õigluse tavatähenduse järgi õiglus oma olemuselt meelevaldsete vahetegemiste kõrvaldamises²⁴. Toonase (2014) õiguskantsleri Indrek Teder'i sõnul eeldab õiglus, et kõik inimesed oleksid võrdsed, võrdselt vabad ja teadlikud oma võrdsusest. Ja see alusprintsip tähendab, et me oleme kõik samasugused inimesed, et meil peavad olema ühesugused võimalused eluks, eneseteostuseks (majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilised, hariduslikud jne)²⁵. Erinevas vanuses ja erinevast soost lastel on erinevad huvid ning vajadused. Erivajadustega laste arv kasvab. Vastavalt ÜRO Lapse õiguste konventsioonile on erinevustest hoolimata laste õigused ühesugused. **Kõigil lastel on õigus võrdsele kohtlemisele.** Seega ei ole õige eelistada ühte gruppi teisele.

²³ Vaata lähemalt: <https://investor.postimees.ee/7530656/euroopa-komisjon-andis-hinnahoiatuse-kolm-pohjust-miks-meie-jaoks-koik-veel-kallimaks-laheb>

²⁴ John Rawls. Õiglus kui ausameelsus. Artikkel ilmus esialgselt ajakirjas Philosophical Review (1958). Eestikeelne tõlge: Kaido Floren.

²⁵ Aaslav-Tepandi, K., Tepandi, T. (2014) Eestist, õigusest ja õiglusest. Dialoog õiguskantsleriga. Arvutivõrgust leitav: <https://kjt.ee/2014/02/eestist-ogusest-ja-oglusest-dialoog-oguskantsleriga/>

Hinnatõus puudutab igat last, nii puudega last, lasterikka pere last, üksikvanema last, aga ka kahe töötava vanema leibkonnas kasvavat last. Seletuskirjas on osundatud, et lapsetoetuse tõstmine 100 euro peale iga lapse kohta suurendab ühiskonnas võrdsust ning aitab kaasa kõigi lastega perede toimetulekule. Kui eelnõu koostajate soov on tõesti ühiskonnas võrdsust suurendada, siis jääb selgusetuks, miks soovitakse indekseerida ainult lasterikka pere toetust, aga mitte lapsetoetust? Eesti elatustaseme tõus puudutab igat last, ka esimest ja teist last peres. **Eelnevalt lähtuvalt teeb Lastekaitse Liit ettepaneku indekseerida mitte lasterikka pere toetust, vaid lapsetoetust, mis mõjuks toetavalt igale lapsele Eestis.** See meede tagaks lastega perede toimetuleku efektiivsema toetamise järjepidevuse, ning tagaks iga lapse võrdse kohtlemise.

- 3) Ühtluse tagamiseks teeb Lastekaitse Liit ettepaneku **kasutada indekseerimisel alusena töötervishoiu ja tööohutuse seaduse §31²⁶ sätestatud lahendust²⁶**, et indekseeritakse iga aasta 1. aprillil riikliku pensionikindlustuse seaduse § 26 lõike 6 alusel kinnitatud indeksiga. Hüvitist ei indekseerita, kui indeksi väärtus on väiksem kui 1,000.
- 4) Riigikogus võeti 12.11.2020 vastu Õigusloomepoliitika põhialused aastani 2030, mille kohaselt tuleb hoiduda lahenduste väljapakumisel ülereguleerimisest ja liigest kiirustamisest ning mõjuanalüüs peab senisest enam tuginema andmetele. **Käesoleva seaduse puhul mõjuanalüüs puutub, nagu ka rakendussätted. Kiirustamisest eelnõu koostamisel räägib ka asjaolu, et eelnõu koostamisele vahetult ei toimunud temaatilisi kohtumisi ega huvigruppide kaasamist. Seletuskirjast ei ilmne erialaekspertide ja teadlaste kaasamist eelnõu koostamisel.** Seetõttu tekitab eelnõus ja seletuskirjas märgitu küsimusi, ennekõike selles osas, mis on seotud ettepanekuga täiendada §21 lõikega 4: lasterikka pere toetust makstakse täies ulatuses seni, kuni peres kasvab kolm alaealist last. Seejärel väheneb lapsetoetus iga lapse täisealiseks saamisel 1/3 võrra.

A) Eelnõus ja seletuskirjas on vastuolu: seejärel väheneb lapsetoetus iga lapse täisealiseks saamisel 1/3 võrra (eelnõu). Samas seletuskirjas räägitakse lasterikka pere toetuse vähenemisest.

B) Kehtiva perehüvitiste seaduse kohaselt makstakse nii lapsetoetust kui ka lasterikka pere toetust sündimisest kuni 16-aastaseks saamiseni. Põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppe tasemeõppes õppival või Sotsiaalministeeriumi hallatava riigiasutuse statsionaarse õppega täienduskoolituse kursuse nimekirja arvatud keskhariduseta lapsel on õigus lapsetoetusele kuni 19-aastaseks saamiseni. Kui laps saab 19-aastaseks, makstakse toetust jooksva õppeaasta või täienduskoolituse kursuse lõppemiseni või õpilase kooli või täienduskoolituse kursuse nimekirjast väljaarvamiseni. Mitte seega igal juhul täisealiseks saamiseni. **Kas eelnõuga muudetakse eeltoodud peretoetuste printsiipi eapiiri osas ning kas sel juhul taaskord ebavõrdselt eelistades**

²⁶ Vaata lähemalt: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13251221?leiaKehtiv>

lasterikkaid peresid, kuna lapsetoetuse eapiiri tõstmisest eelnõus juttu pole?

Seletuskirjas on osundatud, et lapsetoetuse tõstmine 100 euro peale iga lapse kohta suurendab ühiskonnas võrdsust ning aitab kaasa kõigi lastega perede toimetulekule. Kui eelnõu koostajate soov on tõesti ühiskonnas võrdsust suurendada, siis tuginedes universaalsele lähenemisele jääb selgusetuks, miks eapiiri tõstmisega seotud muudatused puudutavad taas ainult lasterikka pere toetust, aga mitte lapsetoetust?

C) Samamoodi tekitab küsimusi, mil viisil aitab ühiskonnas võrdsust suurendada eelnimetatud säte nt juhul, kui peres on kolm last, sh üks 17-aastane, teised 5- ja 3-aastased. Eelnõuga makstaks perele, kus on täisealine laps, lasterikka pere toetust siis ju veel üle 10 aasta pärast esimese lapse täisealiseks saamist. Võrdsuse taotluse asemel pigem suurendab selline lahendus ühiskonnas ebavõrdsust. Seletuskirjas ei ole taolistele juhtudele tähelepanu pööratud. Kehtiva perehüvitiste seaduse § 60 kohaselt on seaduse eesmärk toetada lastega peresid ja laste kasvatamist. Vastavalt Riigikohtu lahendile²⁷ on lapsetoetust õigus saada isikul, kes last tegelikult kasvatab. Kasvatamine eeldab lapsega järjepidevat tegelemist, tema õpetamist, tema järele valvamist. Vastavalt lastekaitse seaduse §-le 3 peab seadus lapseks iga alla 18-aastast isikut. Vastavalt perekonnaseaduse § 60 on vanem kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja abi vajavat töövõimetut täisealiseks saanud last. Kui laps õpib põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses ja jätkab neis õppimist täisealiseks saamisel, on vanem kohustatud teda õppimise ajal ülal pidama. Seega lõppevad vanema kohustused oma last ülal pidada suhteliselt varsti pärast tema täisealiseks saamist.

5) ÜRO lapse õiguste konventsiooni artiklis 26 seostatakse lapse toimetulek tema ülalpidamise ja heaolu eest vastutavate inimeste toimetulekuga. Konventsiooni osalisriikidel on kohustus luua sotsiaalkaitse süsteem, mis pakub lastega peredele piisavalt tuge, et tagada igale lapsele minimaalselt vajalik elustandard. Lastekaitse Liit osundas juba detsembris 2021 oma arvamuses Riigikogu õiguskomisjonile perekonnaseaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 474 SE kohta²⁸, et ei pea olema matemaatik mõistmaks, et need hinnatõusud lühemas ja pikemas perspektiivis toovad endaga kaasa laialdase hinnatõusu tervikuna, mis omakorda „lööb“ eriti teravalt madalama sissetulekuga peresid, kuhu tihti kuuluvad ka ühe vanemaga leibkonnad. Ühe vanemaga perekondades elavate laste olukorrast ja nende leibkonde majanduslikest probleemidest oli pikemalt juttu käesoleva arvamuse I osas. Üksikvanema toetus on püsinud väga pikki aastaid ebainimlikult väikese määra - 19,18 euro - juures. Seda on vaja tõsta. Rahvusvahelised uuringud ja kõrgema sündimusega riikide kogemused näitavad, et sündimus on kõrgem riikides, kus kasutusel on riiklikud meetmed naiste hoolduskoormuse vähendamiseks ning isade osaluse suurendamiseks pereelus. Hoolduskoormust

²⁷ Vaata lähemalt: <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-18-1672/38>

²⁸ Vaata lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/11/1-8-2-21-55_Arvamuse-perekonnaseaduse-muutmise-ja-sellega-seonduvalt-teiste-seaduste-muutmise-seaduse-eelnou-474-SE-kohta.pdf

vähendavate teenuste arendamise, nende kvaliteedi ja kättesaadavuse tõstmise vajalikkusele oli viidatud ka laste ja perede arengukavas 2012-2020. Aastal 2015 koostatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendavas aruandes rõhutati, et ühtlustada on vaja peretoetuste süsteemi, suurendada selle paindlikkust lapsevanemate töö- ja pereelu ühitamise võimaluste parandamiseks ning tõhustada üksikvanemaga perede toetussüsteemi. Antud küsimuse lahendamise vajalikkusele juhtis tähelepanu ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017. aastal tehtud lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta. **Seega teeb Lastekaitse Liit ettepaneku tõhustada üksikvanemaga perede toetussüsteemi ja välja töötada vastavad meetmed.**

Lastekaitse Liit on alati olnud universaalse lapsetoetuse pooldaja ning aastakümneid seisnud lapsetoetuse säilimise ja inimväärse suuruse eest. Liit rõhutab, et oluline on kohelda lapsi võrdsetel alustel. Lapse heaolule kui poliitika teemale tuleb läheneda komplekselt, kuna lapse heaolu moodustub ühiskonna toimimise eri tasandite kontekstis. Lisaks lastetoetusele on samuti väga olulised laste arenguks vajalikud tugiteenused ning lapsi arvestav keskkond tervikuna, sh huvitegevuste kättesaadavus.

Eelnevale tuginevalt on MTÜ Lastekaitse Liit seisukohal, et eelnõu vajab täiendavat analüüsi ning rõhutab vajadust põhjalikult hinnata käesoleva eelnõuga kavandatavate muudatuste mõju, arvestades kõikide Eestis elavate laste huvisid. Oluline, et eelnõu koostajad konsulteeriksid põhjalikult ka Eesti rahvastikuteadlaste ja demograafidega. Oleme ju kõik samal poolel - lapse poolel.

Igakülgsel koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

Koostaja: Helika Saar helika.saar@lastekaitseliit.ee